

sed contenti simus illis tribus linguis, quas Dominus titulo crucis suæ honorauit Ioannis 19. & quæ omnium consensu antiquitate, amplitudine, & grauitate omnibus aliis præstant; ac demum quibus ipsi libri diuini ab auctoribus suis initio scripti fuerunt, hoc est, Hebræa, Græca, & Latina. De quibus ita loquitur S. Hilarius præfatione in Psalmos: *His maximè tribus linguis Sacramentum voluntatis Dei, & beati regni expectatio predicatur, ex quo illud Pilati fuit, ut his tribus linguis Regem Iudeorum Dominum IESVM CHRISTVM esse præscriberet.*

Scripturæ de hoc argumento, quod ego quidem sciam, auctores duo, Hosius Cardinalis Varmiensis in Dialogo de sacro vernaculè legendo, & Iacobus Ledesma nostræ Societatis Presbyter, in libro quem scripsit de hoc eodem argumento. Ex quibus nos aliqua decerpemus, & in hanc nostram disputationem, quo ea sit plenior inferemus.

PRINCIPIO igitur Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem comprobare possumus ex vsu Ecclesiæ veteris Testamenti, qui fuit à tempore Esdræ vsque ad Christum. Nam à temporibus Esdræ defuit in populo Dei lingua Hebraica esse vulgaris; siquidem in illis LXX. annis, quibus Hebræi fuerunt inter Chaldæos in Babylone, obliuiscunt linguam propriam & Chaldaicam didicerunt, & deinceps Chaldaica, seu Syriaca fuit illis matera, quocirca lib. 2. Esdræ 2. cap. 8. habemus, quod cum legeretur liber legis Domini vniuerso populo, Nehemias, & Esdras, & Leuitæ interpretabantur, quia alioqui nihil populus intelligebat. Itaque propterea, vt ibidem dicitur, facta est lætitia magna in populo, quia intellexerant verba legis Esdræ interpretante.

Præterea id apertissimè colligitur ex verbis Christi, & Euangelistarum. nam Marci 5. *Talitha cumi*, id est, *Puella surge*, Syrum est. Nam puella Hebraicè, non dicitur Talitha, sed תליתא aut תליתא sic abba Marc. 14. nam תליתא dicitur Hebraicè. & Matth. 27. Hacheidema Syrum est, Hebraicè dicitur תליתא. Ibidem Golgotha Syrum est, Hebraicè diceretur גולגותא, & apud omnes Euangelistas habemus Pascha, quod non est Græcum, nec Hebræum, Hebraicè dicitur פסחא. Vide plura apud Hieronymum in libro de nominibus Hebraicis. Itaque dubium esse non potest, quin eo tempore lingua vulgaris non esset Hebraica, & tamen Hebraicè solum Scripturas in templo aut synagogis publicè legebant, aut canebant. Nam in primis ex lib. 2. Esdræ cap. 8. satis colligitur tunc lectam fuisse Scripturam Hebraicè non Syriacè, nam non intelligebat populus sine interprete. Huc etiam pertinet quod Ioan. 7. dicitur; *Turba hac, quæ non nouit legem.*

Denique vsque ad hanc diem in synagogis Iudei Scripturas Hebraicè legunt, cum tamen nulli nationi hoc tempore lingua Hebraica sit vulgaris. Neque his repugnat quod existet paraphrasis

Chaldaica Scripturarum; nam illa vel tota, vel maiori ex parte facta est post Christi aduentum, & præterea eam nunquam Hebræi ita receperunt, vt publicè eam pro Scriptura legerent: de quo nos agimus.

Probatur SECUNDO ex vsu Apostolorum: nam Apostoli per totum orbem terrarum Euangelium prædicarunt, & Ecclesias constituerunt, vt patet ex Paulo ad Romam. 10. & ad Colof. 1. & ex Marci Euangelio cap. vltimo. Item ex Irenæo lib. 1. cap. 3. qui cum fuerit vicinissimus Apostolicis temporibus, tamen dicit suo tempore fuisse Ecclesias iam fundatas in Oriente, in Lybia, in Ægypto, in Hispaniis, in Germania, & in medijs regionibus, id est, Italia & Gallia. Et tamen non scripserunt Euangelia aut Epistolas linguis earum gentium, quibus prædicabant, sed tantum Hebraicè, aut Græcè, & vt quidam volunt Latine. Sunt enim qui existimant Marci Euangelium, vt etiam supra monuimus, Latine scriptum Romæ ab ipso Marco: & postea ab eodem in Græcam linguam translatum, de quo vide Damafum in vita B. Petri, Adrianum Finum, l. 6. flagelli contra Iudæos, cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & Petrum Antonium Beuter annot. 9. ad sacram Scripturam.

Quod autem non scriperint vllis aliis linguis, etsi eas non ignorarent, cum haberent donum linguarum, potest multis modis ostendi. PRIMO, quia nullum exstat vestigium vllius scripti Apostolici, nisi Græcè: nec vllus veterum tradit scripsisse nisi Hebraicè, aut Græcè, aut Latine. PRÆTEREA Paulus Romanis Græcè scripsit, cum tamen Romanis non Græca, sed Latina esset vulgaris: item Petrus & Iacobus scriperunt Græcè Iudæis per orbem terrarum dispersis, quibus tamen non Græca erat matera, nec Hebræa, sed lingua eius regionis, in qua habitabant, vt patet ex illo Act. 2. *Nōne isti, qui loquuntur, Galilesi sumus? & ecce nos audimus loquentes nostris linguis, &c.* Ita enim dicuntur à Iudæis, qui ex varijs regionibus conuenerant ad urbem Hierosolymæ: Sic enim Lucas ait Act. 2. *Erant autem in Hierusalem Iudæi, viri religiosi ex omni natione, quæ sub celo est.* Item Ioannes Græcè scripsit primam epistolam Parthis, vt B. Higinus testatur in epist. 1. & B. Augustinus lib. 2. quæst. Euangel. quæst. 39. & Ioannes 11. Papa in epist. ad Valerium, cum tamen Parthis Græca non esset matera.

Probatur TERTIO ex vsu vniuersalis Ecclesiæ: nam, vt Augustinus docet epist. 118. cōtra id quod vniuersa Ecclesia facit, disputare, in solentissimæ insanæ est. Vniuersa porro Ecclesia semper his tantum linguis Hebræa, Græca, & Latina vsa est in communi & publico vsu Scripturarum, cum tamen iam dudum defecerint esse vulgares.

Id ita esse, demonstratur PRIMUM ex eo quod beatus AVGVSTINVS lib. 2. doct. Christ. cap. 11. dicit, ad intelligentiam Scripturarum esse necessariam cognitionem tantum trium linguarum, Hebraicæ, Græcæ & Latine, quia in illis